

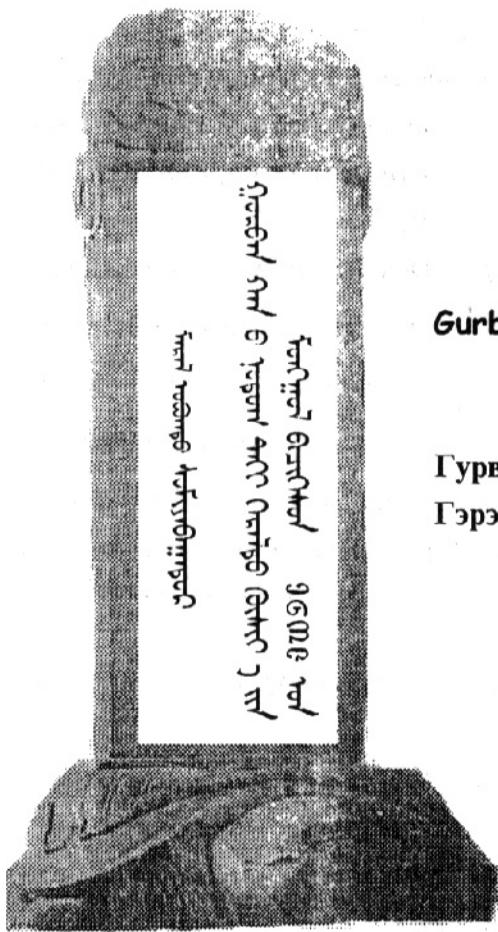
제14회 한·몽 국제학술대회
The 14th International Conference
KOREA and MONGOLIA
Ulaanbaatar
2001
논문집

한국과 몽골의 문화 비교

- 일시 : 2001년 7월 23일(월)
- 장소 : 몽골 올란바타르 칭기스칸호텔
국제회의장
- 주관 : 한국몽골학회(KAMS), 한국방송학회(KABS)
몽골국립대학(MNU)
- 협찬 : SK Telecom
- 후원 : 유코무역, (주)아태

한국몽골학회 · 한국방송학회 · 몽골국립대학
The Korean Association for Mongol Studies
Korean Association of Broadcasting Studies
Mongolian National University

Gurban Qan(삼한 三韓)-u nutuγ taqı
Gereltü kōsiy-e-yin mongtol
bičigesün. III.

Гурван Хан(삼한 三韓)ы нутаг дахь
Гэрэлт хөшөөний монгол бичээс. III.

Марал овогт Сумьяабаатар(Монгол)

0. Бидэнд уламлан ирсэн дурсгалуудыг авч үзэхэд, монгол хэл ба монгол бичиг (хүннү, сяньби, тоба, хятан, худам, дөрвөлжин, тод, вагиндра зэрэг) ийн дурсгал болох нэг хэсэг зүйл байх ба жишээл бэл, 1224 оны Чингисийн чулууны бичээс, 1276 оны Мангала ван гийн зарлиг зэрэг; Монгол хэлний дурсгал атлаа, монгол бичгийн дурсгал биш нэг хэсэг зүйл байх ба жишээлбэл, алдарт Нууц Тов чоо зэрэг; Монгол бичгийн дурсгал атлаа, монгол хэлний дурсгал биш байх тохиолдол, жишээлбэл, аль нэгэн монгол бичгээр харь хэл ний үг хэллэгийг тэмдэглэсэн, галигласан зүйлс энд багтана.

Өнөөдөр монгол хэл, монгол бичгээрээ бидэнд уламжлан ирсэн нэгэн дурсгалын тухай авч үзэх ба бусад эрдэмтний уншсаныг зайч лан үлдээж, зөвхөн солонгос эрдэмтний уншсантай зэргэцүүлэн, монгол худам үсгийн сэргээмэл эх, латин галиг, монгол кирилл үсгийн

сийрүүлэг, тайлбар сэлтийг толилуулах болно.

01. Арван долдугаар зууны үеийн монгол хэл, бичгийн дурсгал цөөнгүй. Харин, хөшөө дурсгалын зүйл ховордуу. Нэн ялангуяа харь орны нутагт босгосон монгол бичгийн хөшөө гэвэл өдрийн од. Мийний мэдэхээр, солонгос нутагт цорын ганц буй.

Тэр нь, одоогийн Сөүл (서울) хотын дундуур урсдаг Хансүй мөрөн (мон. 한수면 한수면, 한수면 한수면 нан. 漢水 han-shui, man.Han sui mukei, өдгөөгийн Хан мөрөн 漢江 한강)ий хөвөөнөө орших, монголын хэлээр Сантиян-ту (상ティ안 상ティ안 Santiyān-tu), солонгосын хэлээр Самзенто 삼전도, нангиадын хэлээр 三田渡 San-tián-dù, манжийн хэлээр San tien du гийн Гэрэлт хөшөө юм (Гэрэлт хөшөө, Гэрэлт хөшөө чулуу, Тэмдэгт хөшөө чулуу гэж тус тус ялгаатай болох тухай хойно өгүүлснийг нэхэн үзнэ үү).

Эл Гэрэлт хөшөө монгол улсын нийслэл Өргөө хоттой нас чацуу, 1639 (зарим зүйлд 1640) онд босгосон тул аргагүй л 17-р зууны монгол хэл, бичгийн дурсгал болно. 5 м гаруй өндөр, 28 мөр, 500 гаруй үгтэй тул монгол хэл, бичгийн дэлхийд хосгүй том дурсгалын тоонд зүй ёсоор орно. Эл Гэрэлт хөшөөний бичээсийн талаар дараах зүйлийг тэмдэглэж болох юм, үүнд:

- ① арвандолдугаар зуун гэхэд үндсэндээ журамлагдан тогтсон монгол худам үсгийн зөв бичих дүрмийг баримталжээ (зарим нэг зерөө буйг тайлбар сэлтийн хэсэгт нэхэн үзнэ үү);
- ② эл хөшөөний бичээсийн үгсийн 88 хувь нь 13-р зууны Монголын Нууц Товчооны үгтэй язгуур ба үндэс, дагавар нохцол өөрөө таарч байна. Энэ нь, монгол хэлний үгсийн сан, хэлзүйн хэлбэрийн хувьслыг судлахад чухал хэрэглэгдэхүүн болох учиртай.
- ③ арвандолдугаар зууны бичиг зохиолд ховордуу тохиолддог үсгийн зарим хэлбэр (жишээлбэл, үгийн адагт орсон "-с"ийн хэлбэр), Нууц Товчоонд л гардаг зарим үг (жишээлбэл, "шилжрэх"), олонтаа хэрэглэгддэг "дкүн" дагавар энэ дурсгалд байдгийг тус тусын тайлбар, зүүлтэд үзнэ үү.

Эл Гэрэлт хөшөөний магнайн бичээс (нан. 雜題 zhuàntí, сол. 전제)¹ :

Монгол худам үсгээр

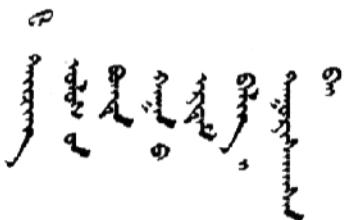
сэргээсэн эх	Галиг үсгийн сийрүүлэг	Монгол кирилл үсгийн сийрүүлэг
	[1] Dayicing	[1] Дайчин
	[2] ulus-un	[2] улсын
	[3] boýda	[3] Богд
	[4] qayan-u	[4] хааны
	[5] erdem	[5] эрдэм
	[6] bilig-i	[6] билигийг
	[7] dayurisqatsan	[7] дууригасан
	[8] bei	[8] бэй

гэсэн 8 мөр бөгөөд, нангодаар 大清皇帝功德碑 dà-qīng-huáng-dì-gōng-dé-bēi гэж орчуулсан байх ба манжаар daicing, gurun i, enduringge, han i, gung erdemui, bei гэсэн 7 мөр болно. Монгол магнайн бичээсийг бадриун том үсгээр тэнхрүүлэн бичжээ.

*1 Магнайн бичээсийг Ким Банхан (김 방한 金芳漢) багш галигтаа оруулаагүй.

Гол бичээс яг ийм мөрөөр эхлэж байгаагаас болсон бололтой. Эх бичиг судлалд энэ мэт зүйл сийг орхиж огт болдогтүй, бичээсийн мөрийн тоо, үг давтамжийн тоо ч алдагдах тул, миний бие байгаагаар нь мөрлүүлэн галиглаж, мөрийг шинээр дугаарласан ба Ким багшийн дэслэсэн мөрийн дугаарыг дөрвөлжин хаалтанд давхар хадаж өгөв.

Монгол худам үсгээр сэргээсэн эх

Галиг үсгийн сийрүүлэг

Sum ▷ [9] Dayicing ulus-un boýda qayan-u erdem bilig-i dayurisqatsan bei²
Kim ▷ [1] -

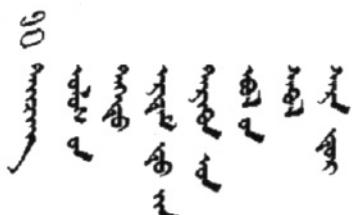
Монгол кирилл үсгийн сийрүүлэг

[9] Дайчин улсын богд хааны эрдэм билигийг дууригасан бэй

*2 Монгол худам(qudm-a) бичигт мөрийг дарж тэтгэх, өргөж тэтгэх гэсэн хоёр ёс байдаг. Энэ нь цаанаа нарийн учир начиртай тул эх бичиг судлалд түүнийг заавал тусгаж өгдөг. Ким Банхан(김 방한 金芳漢) багш галигтаа үүнийг төдий лөн анзаарсангүй. Миний бие үг эхийг дагаж, өргөж тэтгэснийг бусад мөрөөс

урагш хэтийдүүлэн гаргаж бичсэн ба дарж тэтгэснийг бусад мөрөөс дотогш хэн
хийлгэн бичих онцлов. Энд 9, 10, 12, 17, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 28 мөрүүдийг дарж,
11, 13, 22, 26 мөрүүдийг өргөж тэтгэсэн байна.

Монгол худам үсгээр сэргээсэн эх ⑤

Галиг үсгийн сийрүүлэг ⑥

Sum ▷ [10] Dayicing ulus-un degedü erdem-tü-yin^{*3} terigün on ebül-ün

Kim ▷ [2] - " - - " - - " - erdemtü-yin - " - - " -

Sum ▷ - " - - " - segül sara-dur^{*4}

Kim ▷ - " - - " -

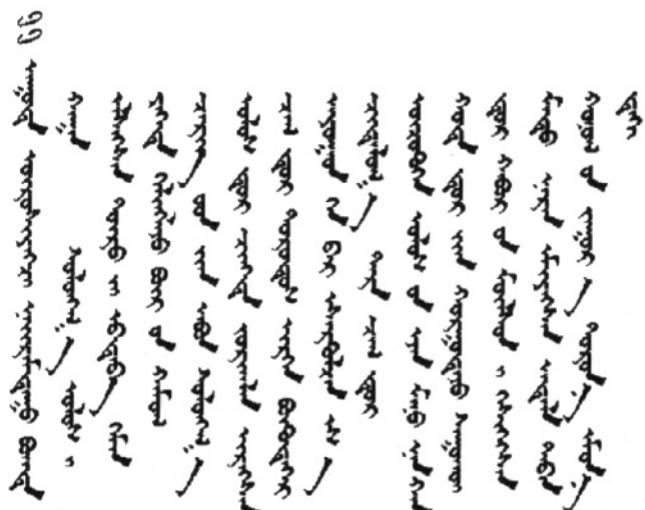
Монгол кирилл үсгийн сийрүүлэг ⑦

[10] Дайчин улсын дээд эрдэмтийн тэргүүн он. Өвлийн сүүл
сард

*3 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш 'erdem' '-tü' хоёрыг хамтадган erdemtü-yin
гэж галиглсан байх ба эхбичиг судлал уг байгаа чигээр нь буулгахыг шаард
даг учир миний бие erdem-tü-yin хэмээн галиглав.

*4 Худам монголоор 'sar' гэдэг үгийг ихэвчлэн sag-a гэж бичдэг боловч уг эх
дээ sag-a гэж байгааг баримтлав.

Монгол худам үсгээр сэргээсэн эх ⑧

Галиг үсгийн сийрүүлэг ♦

Sum ▷ [11] Aγuda örüsiyeg̫i nayiramtaγu boyda qaγan Solung̫-a^{*5} ulus-i
Kim ▷ [3] - - - ürüsiyeg̫i - - - - - - - solong̫a - - -
Sum ▷ elsegen töri-i ebdebe^{*6} kemen yekede kilinglejü bür-ün^{*7}
Kim ▷ - - - - - ebtebe - - - - - - - bürün
Sum ▷ qamuγ čerig-üd-iyen abun Solung̫-a^{*8} ulus-dur^{*9} :čingda
Kim ▷ - - - - - - - - - - - - - solong̫a ulus-tur : - - -
Sum ▷ Joriγlan iregen eay-tur dorudus^{*10} irgen bügüdeger
Kim ▷ - - - - - - - torutus - - - - - - -
Sum ▷ ayuγad :ken-ber esergülčen^{*11} ese čidaluγ-a :
Kim ▷ - - - : - - - esergüljin - - - čidaluγa :
Sum ▷ tere eay-dur^{*12} öögüken^{*13} ulus-un eJen manu nan qan
Kim ▷ - - - eay-tur üökükən - - - - - - - - - - - -
Sum ▷ qota-dur-iyen qorγudaJu saγuqui-dur qabur-un mölsün-i
Kim ▷ - - - qorγodaJu - - - - - - mölsün-i
Sum ▷ gesigegsen metü^{*14} narar emiyegsen atala tabin qonuγ-un
Kim ▷ - - - medü - - - - - - - - - - - - -
Sum ▷ Jaγur-a^{*15} dorun-a^{*16} emüne^{*17} deki^{*18}:
Kim ▷ Jatura torona üümüne teki

Монгол кирилл үсгийн сийрүүлэг ♦

[11] Агууд өршөөгч найрамдуу бодг хаан, Солонго улсыг, элссэн төрийг эвдэв хэмээн ихэд хилигнэж, бүрэн хамаг цэргүүдээ аван, Солонго улсад чанд зориглон ирсэн цагт дордос иргэн бүгдээр айгаад, хэнбээр эсэргүүлцэн эс чадлаа. Тэр цагт өчүүхэн улсын эзэн маань Нанхан хотдоо хоргодож суухуйд, хаврын мөлснийг(мөс ийг) гэсгээсэн мэт, наран эмсэсэн атал, тавин хоногийн зуур дорно өмнө дэхи

*5 Монгол худам(qudm-a) бичигт үгийн адагт ордог '-a' ийг уул угтэй нь хам ба тусад нь бичдэг хоёр янз дүрэм байдаг. Түүнийг галиглахдаа ч уул бичлэгийг баримталдаг. Энэхүү гэрэлт хөмөөнд ч эцсийн '-a' ийг тусад нь бичсэн буюу зайгаар залгажээ. Монгол бичигт 'залгахын ёсон' гэж байдаг. Зарим хүн 'холбо хын ёсон' гэдэг. Монголчууд 'залгах', 'холбо' гэдэг ойролцоо үгсийг сайтар ялгадаг, жишээлбэл, 'урганы цээж залгах' гэхээс биш, 'урганы цээж холбох' гэдэггүй. 'Дээс залгах' гэдэг. 'Холбоо толгой', 'холбоотой морь' гэхээс биш, 'залгаа толгой', 'залгаатай морь' гэдэггүй билээ. Ийм учраас хэлшигжэлд, нэг үгийн дотор бол 'залгах' гэх нь оновчтой. Өөрөөр хэлбэл, үсэг залгаж уг бол годог, уг холбож өгүүлбэр болгодог хэмээн ярьж бичих нь зохиостой. Монгол бичигт зайлгүй залгах, мөн зайд гаргаж залгах ёс ч бий. Галиглахад энэ үзэгдэл тод томруун харагддаг ба ялгаатай галиглах учиртай. Жишээлбэл энэхүү хөмөө

ний бичигт *Solungy-a* гэж сийлсэн байх ба Ким Банхан(김 방한 金芳漢) багш *solongy-a* гэж галиглажээ. Уг эхийг дагуулан, мөн нэгдүгээр үес хойш орсон -о ийг -и- гаар галиглах журмыг дагаж, бас худам монгол бичигт том жижиг үсэг гэж байдаггүй ч гэсэн галиглах ёсноо хтний нэр, улс орны нэрийг том үсгээр бичдэг тул *Solungy-a* гэж галиглав. Ингэхэд, Уул хөмөөний нангид бичээс, манж бичээс, монгол бичээс хоорондоо яс таардаг гүй, бага зэргийн ялгаа байдаг. Жинээлэхэд, нангид ба манж бичээст (энэ хэсэгт) "Солонго улс" гэсэн тг байхгүй. Үтид, монгол бичээст "*Solungy-a ulus-i elsegen törü-yi ebdebe kemeen*", Солонго улсыг, элсэгсэн төрийг эвдэв хэмээн" гэж байхад, нангид бичээст Солонго улс гэсэн хэллэг нь байхгүй "以慶和自我 *yihuāihézìwō*, найрамтал эвдэрсэн нь бид(Солонго улс)нээс болов "гэсэн байх ба; манж бичээст "acaha be efulehengge menci deribuhe, seše найрамталыг эвдсэн нь бид(Солонго улс)нээс эхлэв " гэсэн байна. Уул хөмөөний би чээсийн эхийг манж нар биш, Гуулин улс(Солонго улс)ын бичгийн түүмэд зохио сон болох нь энэ мэт олон этгээдэх хярагддаг. Зүйтэл 8,144-ыг үзнэ үү.

- *6 Худам монгол бичигт 'д', 'т' нэг хэлбэртэй. Олон монгол хэл аялгуунаа энэ хоёр авиааг түгээмэл хутгаж дууддаг тул бичигт тийн тэмдэглэсэн. Үүнийг за рим хүн сайн хэмээх боловч зарим нь ялгах ёстой байсан гэдэг хэдий ч монголчууд төдийлөн түүртдэггүй. Гадаадын хүн, монгол хэл сайн мэдэхгүй хүн, эс вэл утга будэг эртний зарим тгсийн дуудлагыг сэргээхэд бэрхшээл гардаг. 'д', 'т' хоёр тгсийг сайтар ялгахгүй бол утгын алдаа гаргахад хүрдэг тохиол цөөнгүй. Жинээлбэл, энэ хөмөөний бичээст буй 'элссэн төрийг эвдэв' гэдэг хэллэгт орсон 'эвдэв' гэсэн тгийн '-д-' авиааг '-т-' гээр унисанаас болоод 'эвдэв' гэдэг тгийг 'эвтэв' болгосон алдаа гарчээ. Галиглаад ирэхээр алдаа согог тун гаргууд хярагдана. Ард хавсаргасан тгсийн бүгт хэлхээндээ мөн *ebtebe* гэсэн байх ба *ebderegsen* гэсэн тгийг *ebteregsen* хэмээн унисан байх тул энэ нь эндүүрсэн биш алдсан этгээдэх байна. Мөн 'daruñdaba дарагдав' гэдэг тгийг 'taruñdaba тарагдав' гээд хэлхээндээ хүртэл тийм байгаа тул залруулахаас аргагүй байна. Зүйтэл 10, 14, 16, 19, 28, 43, 45, 77, 80, 97, 100, 103, 122, 133, 139, 141, 142, 146, 148, 152, 157, 170, 173, 175 -ийг үзнэ үү.
- *7 Уг эх хөмөөний бичигтээ *büg-ün* гэж зайгаар залгасан(зай гаргаж сийлсэн) байх тул ийн галиглав. Ким Банхан(김 방한 金芳漢) багш цугт нь *bügün* гэж галиглассан байна. Орчин цагт *bügün* гэж бичдэг хэдий ч, дээр үеийн бичиг зохиолд *büg-ün* гэж бичсэн байдаг ба нэн ялангуяа эл хөмөөний бичээст *büg-ün* гэсэн байх тул дагахаас өөр зам тгүй. Зүйтэл 31, 32, 41, 46, 71 -ийг үзнэ үү.
- *8 Уул хөмөөний Монгол бичээсийн энэ хэсэгт "*Solungy-a ulus*, Солонго улс" гэсэн хэллэг гарч байгаа боловч, манж ба нангид бичээст "Солонго улс" гэсэн хэл лэг байхгүй. Нангид бичээст 直擣而東 *zhídǎoér dōng*; манж бичээст "dergi bargu, зүүлэх буюу Зүүний зорих" гэжээ. Энд гарч буй "Зүүн" гэдэг нь Гуулин улс буюу солонгосыг "Зүүн гүрэн 東國" гэж нэрлэдэгтэй холбоотой. Зүйтэл 5, 144-ыг үзнэ үү.
- *9 Монгол худам бичгийн зөв бичих дүрэм ёсоор бол *ulus-tug* хэмээн бичих нь зөв. Ким Банхан(김 방한 金芳漢) багш үүнийг баримталсан бололтой. Гэхдээ уул хөмөөний бичээст *ulus-dug* гэж тов тодорхой байгаа ба эхбичиг судлалын зарчмыг барьж байгаагаар нь буулгаж галиглав. Зүйтэл 12, 25, 58, 109-ыг үзнэ үү.

*10 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш torutus гэж галигласан ба угсийн хэлхээнд гээгдсэн. Зүйтэлт 6-г эргэж тэнэ үү. Энд мөн 'д', 'т' угсийг хутгаж эндүүрчээ. Уг нь 'dorudus, дордос' гэсэн үг байна. 'dorudus' ийг 'torutus' гэлээ гээд 'эвдэв' гэдэг угийг 'эвтэв', 'дарагдав' гэдэг угийг 'тарагдав' гэсэнчлэн нэг их утгын алдаа болохгүй боловч залруулах нь зүй.

Энэ мэтэс нь дэлхийн монгол судлал ба солонгос судлалд суусан тоос тортогийг гөвөх, тухайлбал, минжлэх ухаан дахь эндүү ташааг залруулах хэмээсэн мөхөс хүний дотор бодол юм. Ажиглаваас, монгол судлал ба солонгос судлалд тоос тортог, хир буртаг суусан зүйл багагүй байна л. Түүнийг чадлын хэрээр залж засах цаг нэгэнт болжээ. Үүний өмнө засаж залсан зүйлс ч цөөнгүй. Маш өндөр бөгөөд ариун бомгот минжлэх ухаан гэдэг Их Оршилын тусны тулд учир аа, багштан, найзтан, шавьтандaa хүлцэл өчстүү. Зүйтэлт 6, 14, 16, 19, 28, 43, 45, 77, 80, 97, 100, 103, 122, 133, 139, 141, 142, 146, 148, 152, 157, 170, 173, 175-ийг тэнэ үү.

*11 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш esergülijin гэж буулгажээ. Хөмөөний бичээстээ esergüllčen гэж байна.

*12 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш īaγ-Tig гэж буулгажээ. БАГАРСАДЫН хуулиар бол зөв л дөө. Уул хөмөөний бичээстээ īaγ-dug гэж байна. Зүйтэлт 9, 25, 58, 109 -ыг тэнэ үү.

*13 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш ŪčūKüken гэж буулгажээ. Монгол хэлний 'өчүү хэн ööögüken' гэсэн үг байна.

*14 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш medü гэж буулгажээ. Хэлхээндээ ч тийм байгаа гаас бодоход 'д' 'т' ийг хутгасан явдал. Ингэлээ гээд утгын алдаа гарахгүй ч гэсэн монгол хэлний 'шетүү, мэт' гэсэн үг болохыг тэмдэглэе. Зүйтэлт 6, 10, 16, 19, 28, 43, 45, 77, 80, 97, 100, 103, 122, 133, 139, 141, 142, 146, 148, 152, 157, 170, 173, 175-ийг тэнэ үү.

*15 Уг эх хөмөөний бичигтээ Jaγig-a гэж зайгаар залгасан(зай гаргаж сийлсэн) байх тул ийн галиглов. Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш цугт нь bürün гэж га лиглассан байна. Орчин цагт Jaγig-a, Jaγura гэж бичдэг хэдий ч, дээр үеийн бичиг зохиолд Jaγig-a гэж бичсэн байдаг ба иэн ялангуяа эл хөмөөний бичээст Jaγig-a гэсэн байх тул эхийг дагахаас аргагүй.

Ер, угийн эцэст орсон -а, -е ийг стүл маягаар арагч татах, сацлага буюу орхиц маягаар урагч татах нь цаанаа бас нарийн учиртай, угийн утгыг ялгадаг тал бий. Жинээлэхэд, угийн эцсийн -е ийг стүл болгон арагч татсан байвал "tēge, tēr" гэж унших ба, сацлага болгон урагч орхисон байвал "der-e, dēr" гэж унших болно. Мөн, угийн эцсийн -а ийг стүл болгон арагч татсан байвал "dala, dal[too]" гэж унших ба, сацлага болгон урагч орхисон байвал "tal-a, tal" гэж унших болно. Зүйтэлт 5, 8, 22, 33, 47, 50, 62, 64, 65, 68, 78, 79, 83, 87, 89, 99, 106, 110, 111, 114, 115, 117, 119, 120, 121, 125, 132, 144, 154, 160, 169, 172, 174, 176 -ыг тэнэ үү.

*16 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш togora гэж буулгажээ. Хэлхээндээ ч тийм байгаагаас бодоход 'д' 'т' ийг хутгасан явдал. Ингэлээ гээд утгын алдаа гарахгүй ч гэсэн монгол хэлний 'dorun-a, дорно' гэсэн үг болохыг тэмдэглэе. dorun-a ийг doruna гэж бичсэн байдаг. Дараахи мөрнөө ешүүлэх гэсэн байгаагаас харахад энэ уламжлалыг барьсан бололтой.

Монгол бичигт 'дорнодод, дорно зүгт' гэсэн утгаар бол угийн эцсийн '-а' ийг

dorgun-a гэж салангги бичдэг, ард нь 'deki, дэх ' орохоор dorguna гэж үгийн эцсийн 'а' ийг цуг бичдэг тогтсон ёс байсан байж магадгүй. Учир шалтгаангүй гээр заримдаа хамт бичээд, заримдаа салангид бичээд байна гэж байхгүй.
Зүйт 6, 10, 14, 19, 28, 43, 45, 77, 80, 97, 100, 103, 122, 133, 139, 141, 142, 146, 148, 152, 157, 170, 173, 175-ийг үзнэ үү.

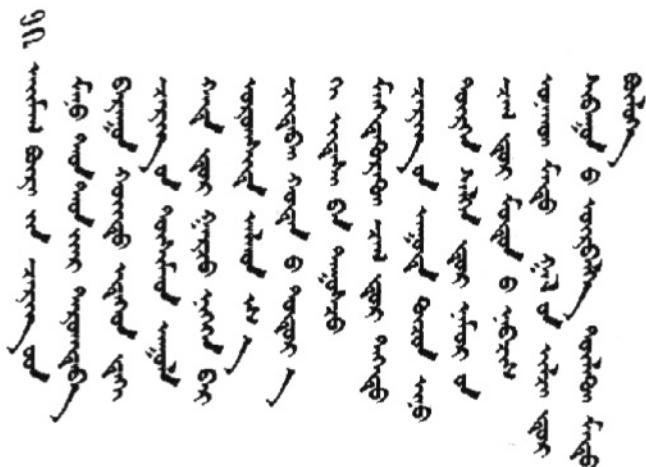
- *17 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш ёмургээ гэж буулгажээ. Хэлхээндээ ч тийм байгаагаас бодоход 'ö' 'ü' ийн асуудал байна. Ингэлээ гээд утгын алдаа гарах гүй, буриад зэрэг хэлнээ 'ö' ийг 'ü' гээр хэлдэг ч гэсэн энэ нь монгол хэлний 'өшүн-е, өмнө' гэсэн уг болохыг тэмдэглээ. ёшүн-е ийг ёшүнгээ гэж бичсэн байдаг. Өмнөхи мөрнөө doruna гэсэн байгаагаас харахад энэ уламжлалыг барьсан бололтой.

Монгол бичигт 'өмнөдөд, өмнө зүгт' гэсэн утгаар бол угийн эцсийн '-е' ийг ёшүн-е гэж салангид бичдэг, ард нь 'deki, дэх' орохоор ёшүнгээ гэж угийн эцсийн 'е' ийг цуг бичдэг тогтсон ёс байсан байж магадгүй. Учир шалтгаангүй гээр заримдаа хамт бичээд, заримдаа салангид бичээд байна гэж байхгүй.

*18 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш teki гэж буулгажээ. Хэлхээндээ ч тийм байгаагаас бодоход 'д' 'т' ийг хутгасан явдал. Ингэлээ гээд утгын алдаа гарах гүй ч гэсэн, монгол зөв бичих дүрмийн БАГАРСАДЫН хуулиар ч гэсэн задгай чийн дараа deki заалгадаг тул deki гэж галиглах нь зөв.

Зүйт 20, 55, 126-ийг үзнэ үү.

Монгол худам үсгээр сэргээсэн эх ֎

Галиг үсгийн сийрүүлэг ⑤

Kim ▷ - " - - " - dotorā - " - i des - ben - " -
 Sum ▷ degüreküi *24 ēay-dur *25 degedü ēerig-ün aŷuda kūcün inü
 Kim ▷ - " - - tur - " - - " - - " - - " -
 Sum ▷ türgen salqin-dur namur-un *26 ēay-dur modun-u nabēis
 Kim ▷ - " - - " - namurun - " - - " - - " -
 Sum ▷ unaquï *27 metü: *28 yal-un iléi-dür sibaŷun-u örbelge *29
 Kim ▷ onaqui medü - " - - " - - " - ürbelge
 Sum ▷ tüleküi metü: *30 böläge::
 Kim ▷ - " - [] böläge

Монгол кирилл үсгийн сийрүүлэг ④

[12] Аймаг бүрийн цэргүүд маань дэд дэдээр дарагдав.

Баруун хойд этгээд дэхи цэргийн түшмэд уул хадад гарч, нэгээхэн-бээр урагшид алхан эс чадавай. Хотны(хотын) доторхи идшээ дуусч мэндүүрэхүй цагт дээд цэргийн агууд хүчин нь түргэн салхинд намрын цагт модны навчис унахуй мэт галын илчид шувууны өрвөлөг түлэхүй мэт болгөө.

*19 Худам монголоор 'дэд' гэдэг үгийг ихэвчлэн гэж бичсэн бадаг.

Харин энд гэж бичсэн байна. Нүднээ содон үүнийг галигт төдийлөн ялган тэмдэглэдэггүй.

Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш taruŷdaba гэж буулгажээ. Хэлхээндээ ч тийм байгаагаас бодоход 'д' 'т' ийг хутгасан явдал. 'д' 'т' ийг хутгах нь зарим даа утгын алдаа бодлоггүй ч гэсэн, нэлээд тохиолдолд алдаа бодлог тул бол гоомжлох нь зүй. Энд дарагдах гэдэг үгийн эхний 'д' ийг 'т' гээр галигласнаас огт өөр утгатай болж магадгүй байна.

Зүйл 6, 10, 14, 16, 28, 43, 45, 77, 80, 97, 100, 103, 122, 133, 139, 141, 142, 146, 148, 152, 157, 170, 173, 175-ийг үзнэ үү.

*20 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш teki гэж буулгажээ. Монгол худам үсгийн зөв бичих дүрмийн БАГАРСАДЫН хуулиар teki байх нь зөв л дөө. Гэхдээ уул хөшөөний бичээстээ deki байгаа тул эхэд үзнэч байх гэсэн эх бичиг судлалын зарчмыг дагаж deki гэж галиглах нь зүй.

Зүйл 18, 55, 126-ийг үзнэ үү.

*21 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш ogoŷsida гэж буулгажээ. Хэлхээндээ ч тийм байгаагаас бодоход 'о' 'ү' ийг хутгасан явдал. Ингэлээ гээд утгын алдаа га рагхгүй ч гэсэн монгол хэлнээ ogoŷsida гэсэн уг үгүй, утга нь ч таарахгүй байна. Энэ нь монгол хэлний 'uruŷsida, урагшид'(урагшаа) гэсэн уг болохыг тэмдэглээ. Мөн 27, 39, 54, 136-р зүйлтийг үзнэ үү.

*22 Монгол худам(qudm-a) бичигт үгийн адарт ордог '-а' ийг уул үгтэй нь хам батсад нь бичдэг хоёр янз дүрэм байдаг. Энэхүү гэрэлт хөшөөнд ч dotug-a гэж эцсийн '-а' ийг тусад нь бичсэн буюу зайгаар залгажээ. Галиглахад энэ үзэг дэл тод харагддаг ба ялгаатай галигладаг. Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багш

- dotorag эж галиглажээ. Уг эхийг дагуулан, мөн нэгдүгээр төсөх хойш орсон тоо ийг -и- гаар галиглах журмыг дагаж dotur-а гэж галиглал.
- Зүйт 5, 8, 15, 33, 47, 50, 62, 64, 65, 68, 78, 79, 83, 87, 89, 99, 106, 110, 111, 114, 115, 117, 119, 120, 121, 125, 132, 144, 154, 160, 169, 172, 174, 176-ыг узинэ юу.
- *23 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багши ides-beн гэж буулгажээ. Хэлхээндээ idesi гэсэн байгаагаас узэхэд эхнийх нь хэвлэлийн алдаа байна.
- *24 Энэ уг хөмөөнийхөө бичээст машид бүдгэрчээ.
- *25 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багши ēay-tur гэж буулгажээ. Монгол худам тусгийн зөв бичих дурмийн БАГАРСАДЫН хуулиар -tur байх нь зөв л дөө. Гэхдээ уул хөмөөний бичээстээ -dur байгаа тул эхэд тиэнч байх гэсэн эх бичиг судлалын зарчмыг дагаж -dur гэж галиглах нь зүй. Энэ мөрнөө хэдэн угийн дараа 'цаг -dur ēay-dur' гэсэн уг дахин гарч байгаа ба түүнийг багштан ēay-dur гэж зөв галигласан байна. Зүйт 9, 12, 58, 109-ыг узинэ юу.
- *26 Уг эх хөмөөний бичигтээ пашиг-ип гэж зайгаар залгасан (зай гаргаж сийлсэн) байх тул ийн галиглал. Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багши цугт нь пашигип гэж галигласан байна. Заримдаа пашигип гэж бичдэг хэдий ч, эл хөмөөний бичээст пашиг-ип гэсэн байх тул дагахаас өөр зам угүй.
- *27 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багши opaqui гэж буулгажээ. Хэлхээндээ ч тийм байгаагаас бодоход 'о' 'и' ийг хутгасан явдал. Өнгөц харахад зөвхөн хоёрхон авианы асуудал мэт боловч монгол хэлнээ 'о' 'и' нь угийн утга ялгадаг авиаал бар тул сайтар нягтлаваас зохицтой. Энд жишээлэхэд 'Намрын цагт модны навчис опаqui' гэж утга авцалдахгүй болно. Энэ нь монгол хэлний 'upaqui, унахуй' гэсэн уг болохыг тэмдэглэе. Мөн 21, 39, 54, 136-р зүүлтийг узинэ юу.
- *28 Мөн урьдны адил 'medü' гэж галигласан байна. Зүйт 6, 10, 14, 16, 19, 43, 45, 77, 80, 97, 100, 103, 122, 133, 139, 141, 142, 146, 148, 152, 157, 170, 173, 175-ийг узинэ юу.
- *29 Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багши ūgbelge гэж буулгажээ. Ингэлээ гээд утгын алдаа гарахгүй. ūgbelge ийг ūrbelge гэж дууддаг аялгуу бий. Бичгийн хэл, уг ийн гарлыг харгалзан ūgbelge хэмээн галиглал.
- *30 Уул хөмөөний бичээсийн 12[4]-р мөрнөө 'мэт' гэдэг уг хоёр удаа гардаг ба Ким Банхан(김 방한 金 芳漢) багши нэгийг нь сох гээжээ. Ингэснээр 'галын илч -дүр шувууны өрвөлөг түлэхүй мэт бөлгөө' гэдэг өгүүлбэр 'галын илч-дүр шувууны өрвөлөг түлэхүй бөлгөө' болж утгын гажуудал туснэ. Нэрийн хэлхээнд ч орхигдсон нь эл хөмөөний бичээсийн угийн давтамжийн толийг хийхэд тиэн тоо гарахгүй тул нөхөн оруулах нь зүй.

Үргэлжлэл буй.